

MEHMET ÂKİF'İN SEYAHATLERİ VE MİSİR YILLARI*

*Abide DOĞAN***

Öz: Mehmet Âkif Ersoy (1873 - 1936) birçok şehir ve ülkeye seyahat etmiştir. Çoğu görev icabı olan bu seyahatler; Bursa, Edirne, Antakya, Adana, Konya, Balıkesir, Kastamonu, Şam, Lübnan, Halep, Berlin ve Mısır'a yapılmıştır. Şair, Mısır'a 1923-1925 yılları arasında sadece kışı geçirmek için gitmiştir. Abbas Halim Paşa'nın himayelerinde gerçekleşen bu seyahatler 1926-1936 yılları arasında kalıcı yaşama dönüşmüştür. Şair, gençliğinden beri ideali olan İslam Birliği düşüncesinin, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin laik esaslara dayanan anlayışı ile bağdaşmaması üzerine hayal kırıklığı içinde ailesiyle birlikte soluğu Mısır'da almıştır. Mısır'da ilgi ve hürmet gören Âkif'in, sosyal hayatın içinde yeterince olmamasından dolayı sanat anlayışı değişmiş; edebi faaliyetinde bir susma dönemi olmuştur. Vatan hasreti de eklenince Âkif, zaman zaman ruhi bunalımlar geçirmiş ve siroz hastalığının ilerlemesi sonucu İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. Bu çalışmada, Mehmet Âkif'in seyahatlerinden kısaca bahsedildikten sonra Mısır'a gidişi, oradaki yaşamı ve edebi faaliyetlerine geniş yer verilecektir.

Anahtar kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Abbas Halim Paşa, Emine Abbas Halim, seyahat, Mısır, Hilvan.

Mehmet Âkif's Travels and the Egyptian Years

Abstract: Mehmet Âkif Ersoy (1873 - 1936) traveled to many cities and countries. Most of these trips as a duty were made to Bursa, Edirne, Antakya, Adana, Konya, Balıkesir, Kastamonu, Damascus, Lebanon, Aleppo, Berlin and Egypt. Between 1923 and 1925, the poet went to Egypt only to spend the winter. These trips, which took place under the auspices of Abbas Halim Pasha, turned into permanent life between 1926 and 1936. He traveled with his family to Egypt in frustration over the fact that the idea of the Islamic Union, which has been his ideal since his youth, was incompatible with the understanding of the newly established Republic of Turkey based on secular principles. Sense of art/Artistic perspective of Âkif, who received interest and respect in Egypt, changed due to his lack of sufficient social life; there was a period of silence in his literary activity. Also with the homesickness added, Âkif also experienced spiritual crises from time to time. As a result of the progression of cirrhosis disease, he was forced to return to Istanbul. In this study, Mehmet Akif's travels to Egypt after being briefly mentioned, his life there and his literary /activities will be covered extensively.

Keywords: Mehmet Âkif Ersoy, Abbas Halim Pasha, Emine Abbas Halim, travel, Egypt, Hilvan.

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 23.11.2021 - 15.12.2021

** Prof.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, Türkiye. abide@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2434-6466.

Giriş

Mehmet Âkif Ersoy 1873 yılında İstanbul Fatih'in Sarıgözel semtinde doğdu. Babası Mehmet Tahir Efendi, annesi Emine Şerife Hanım'dır. İlk tahsiline Fatih'te Emir Buhari Mahalle Mektebi'nde başladı. 1889'da Mülkiye Baytar Mektebi'ne girdi. Veterinerlik Fakültesinden birinci olarak mezun oldu. Arapça ve Farsçası kuvvetli olan Âkif, Kur'an-ı Kerim'i ezberledi. Neyzen Tefik'ten ney dersleri aldı. Güreş öğrendi. Bir süre Ziraat Vekâleti Baytarlık Şubesi'ne bağlı olarak Rumeli, Anadolu ve Arabistan bölgelerinde görev yaptı. Halkalı Baytar Mektebi'nde resmi yazışma usulü ile ilgili dersler verdi. Bir yıl sonra Çiftlik Makinist Mektebi'nde Türkçe hocalığında bulundu. 1908'den sonra Darülfünun Edebiyat Fakültesi ile Darülhilafe Medresesi'nde Osmanlı edebiyatı müderrisliğinde bulundu.

Millet Meclisi'ne Burdur milletvekili olarak katıldı. Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasından sonra II. Meclis'te aday gösterilmeyince İstanbul'a döndü. Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin laik esaslara göre yönetilmek istenmesi üzerine, Abbas Halim Paşa'nın himayelerinde Mısır'a yerleşti.

1. Mehmet Âkif'in Seyahatleri

Mehmet Âkif görevi dolayısıyla Bursa, Edirne, Balıkesir, Kastamonu, Konya, Adana, Antakya, Şam, Halep, Lübnan, Berlin ve Mısır'a seyahat etmiştir. Baytar Mektebi'nden mezun olunca hastalanan atları tedavi için Edirne'ye gitmiş, orada Vilayet Baytarı olarak yaklaşık iki yıl kalmıştır. Kendi deyimiyle pek toy ve pek gençken yaptığı bu seyahatte köylüyü tanımıştır. Aynı zamanda edebi faaliyetlerini de devam ettirmiş, toplam 115 beyit tutan altı manzume yazmıştır. Onun Edirne'de yazdığı bu şiirler *Safahat*'a alınmadığı için ihmal edilmiştir (Duymaz, 2011, s. 148-149).

Şam, Halep ve Adana yaylalarından alınacak atlar için oluşturulan heyette baytar Mehmet Âkif Bey de memur olarak yer almıştır. Bu üç seyahatin seciyesindeki sonuçlarını Mithat Cemal şöyle yorumlar;

Şam'da "yemin"den öğrendi. Adana, hazinelerinin üstünde açıklıktan ölen masal zenginiydi. Memleketin haksız olan fukaralığının ne demek olduğunu gözleriyle gördü. Halep Türk ırkının temiz cevherinin parladığı memleketti. Bu seyahatlerden dönen Âkif artık memleketini haritada tanıyan, kâğıt ve mürekkep kokan şair değildi. Bir de bu üç vilayete giden heyetin reisi Baytar Miralay İbrahim Bey, Âkif'in hayatındaki hayırlı tesadüflerden biri oldu. Bu miralay, temiz seciyesiyle Âkif'e gençliğinde güzel bir örnek, kafa kıymetiyle de iyi bir arkadaş oldu; onunla Fransızca eserler okudu (1986, s. 171-172).

Balıkesir ve Kastamonu'ya Millî Mücadele döneminde halkı irşad etmek, Millî Mücadele'ye destek bulmak için giden Âkif, Konya'ya da bir isyanı bastırmak için gönderilmiştir. Berlin'e de bir görevle davet edilen Âkif, Mithat Cemal'in

ifadesine göre, buraya din adamı olduğu için yollanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Harbiye Nezaretinde yer alan Teşkilât-ı Mahsusa, profesyonel bir hatip olan Tunuslu Şeyh Salih ile Âkif'i Berlin'e göndermiştir. Almanya'da İtilaf ordularından esir alınmış yüz bin Müslümana Âkif hakikati söylemek için Berlin'e koşar (1986, s. 173).

Âkif'in dostu şair Halil Edib'in oğlu olan Habib Edib-Törehan, şairin ölümünün yirminci yılında yapılan toplantıdaki konuşmasında, o sırada Almanya'da öğrenci olduğu için kendisini ziyarete gittiğinden, şeyhin lüks odasına karşılık Âkif'in mütevazı bir odada kendi isteğiyle kaldığından, memleketi için yapacağı bu hizmet için şatafatlı yerlerde kalamayacağını söylediğinden söz eder. Hatta kendisini yemeğe davet ettiğinde ücretini cebinden ödediğini de kaydeder. Vatan millet menfaati söz konusu olduğunda hassas davranan Âkif'in bu tavrı, genç Törehan'ın hayatın felsefesini, insanlığın kıymetini öğrenmesine vesile olmuştur.

Törehan, *Yeni İstanbul* (29.12.1956) gazetesinde yayınlanan yazısında Âkif'in Berlin'e gelmesinin nedenlerini de anlatırken, Tunuslu şeyhin, uçaklarla Fransız ordusunun Müslüman askerlerinin bulunduğu yerlere atılacak Arapça beyannameleri yazamadığından bahisle, bu görevi Âkif'in başarıyla yerine getirdiğini şu sözlerle ifade eder: "Türkoğlu Türk bir şairin başka lisandaki kudret ve kuvvetini bundan anlamak kabildir" (Yücebaş, 1958, s. 172).

Âkif dört aylık Almanya seyahatiyle bir eylem adamı olduğunu göstermiştir. "Birinci Dünya Savaşı'ndaki ve Almanya'daki tecrübelerinin, onun Kurtuluş Savaşı'ndaki faaliyetlerinde mutlaka etkisi olmuştur. Almanya'da, propagandanın ve gazeteler yoluyla halkın düşüncelerini etkilemenin ne kadar önemli olduğunu görmüş bir Âkif, gazeteciliğini Anadolu'ya taşımış ve inandığı davası uğruna kalemini ve hitabetini kullanmaktan geri durmamıştır" (Kon, 2011, s. 166).

Âkif bundan başka dostu Mekke Emiri Şerif Ali Haydar Paşa'nın daveti üzerine Âliye'ye gider. Paşanın iki oğlu Şerif Abdülmecid ve Şerif Muhiddin, Âkif'in Darülfünun'da öğrencisi olmuşlardır. Âliye'deki Şahin Oteli'nde peygamberin torunları arasında bir gönül havası bulan Âkif, bu iki eski öğrencisine resimlerini çektirmiş ve resim kıt'aları yazmıştır (Yücebaş, 1958, s. 174).

Âkif Âliye'den Beyrut'a döner. İlk işi "Evzai'nin türbesine gitmek olur. Onun için memleketler insandır; diri, ölü fark etmez; önemli olan sevdiği insanlardır. Bu sefer de Beyrut bir türbedir.

Bu seyahatler Âkif'i oturduğu yerden çabuk bıkan bir adam yapmıştır. Uzun süre kaldığı memleketin eski bir esvap gibi sırtından atmak ister. Mithat Cemal ona

şöyle takılır: “Bu gidişle Seyyah Abdürreşid İbrahim’e döneceksin.”¹ (Mithat Cemal, 1986, ss. 175-176).

Âkif Mısır’dan İstanbul’a gelmeden önce hastalığı sebebiyle Lübnan’a ve Antakya’ya gitmiştir. Lübnan’da bir otelde kalan Âkif, Rıza Tevfik’in hatıralarında bahsettiğine göre, Mısır’dan Cünye’ye gelmiş (1 Temmuz 1935) ve onu evinde misafir etmiş, şerefine davet etmiş olduğu bir iki İstanbullu dostla beraber yemekten sonra, onlara *Safahat*’ının son nüshasını imzalayıp vermiş, hastalığının vahim olduğunu bildikleri için de üzüntülerini gizlemek hususunda hayli çaba sarfetmişlerdir (Yücebaş, 1958, s. 170).

Âkif Antakya’ya hava değişikliği için gitmiştir. D. Sükûti ve arkadaşları ciğerlerinden mustarip ve ümitsiz olan şairi bir gün Asi nehri boyunca gezdirirken teselli etmeye çalıştıklarını 9 Mart 1937 tarihli anısında anlatır. Buna göre Âkif, Antakya’yı nasıl bulduğunu soran gençlere, Antakya’nın havasında üzerine çöken bir ağırlık hissettiğini söyledikten sonra şu kıt’ayı okumuştur:

Viranelerin yascısı baykuşlara döndüm,
Gördüm de hazanında şu cennet gibi yurdu,
Gül devrini görseydim onun bülbül olurdum,
Yarab! Beni evvel getireydin ne olurdu?

Onun ne demek istediğini pek iyi anlayan gençlerin gözleri dolar. Duygularını şu iki beyitle ifade etmişlerdir;

Görmek bugünü sence de en mutlu dilekti
Dursandı ne var? Beklediğin gün gelecekti,
Gittin bizi öksüz gibi âvare bıraktın,
Kalsaydın “Hatay” marşını da sen yazacaktın (Yücebaş, 1958, s. 171).

2. Mehmet Âkif Mısır’da

Âkif Mısır’a iki kez gitmiştir. İlki 1913 yılı başında 23 Kânunievvel, 1328-20 Şubat 1328 (5 Ocak/5 Mart 1913) tarihleri arasında Mısır’a iki aylık bir seyahat yapmış; dönüşte Medine’ye uğramış, böylece İslam âlemini daha yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Prens Abbas Halim Paşa’ya sunduğu 28 Ocak 1914’te yayımladığı “El-Uksur’da” adlı şiiri bu seyahatin ürünüdür (Tansel, 1991, ss. 72-73).

Kahire’nin 600 km kadar güneyinde, Nil’in doğu sahiline düşen Eski Mısırlılardan kalma heykellere pek rastlanan bu şehirde Âkif, her şeyi neşe içinde bulur. Her şeyin gülümsediğini zannederken oralarda dolaşan neşeli Fransız, İngiliz ve Alman seyyahları, ona başı belalarda kalmış olan Şark’ı düşündürür. O zaman bütün neşesi söner. İçini huzursuzluk kaplar. Bunun nedeni Müslüman

¹ Seyyah A. İbrahim, hayatını Şark memleketlerinde geçirmiş; 1908’de İstanbul’a da gelmiştir. Âkif onu “Süleymaniye Kürsüsünde” adlı eserinde vaiz olarak kürsüye çıkarmış ve kendisine Şark memleketleri hakkındaki görüşlerini söyletmiştir.

diyarını ağlar gibi görmektir. Bu seyahat onu daha da kötümser yapmıştır. Doğuyu daha yakından tanıdığı için buradaki uyuşukluğu da görmüş ve bu durum onun gençliğinden beri bağlandığı İslam Birliği idealinin gerçekleşmesindeki güçlüğü ortaya koymuştur. Şarkın uyuşukluğunu ele alan “Uyan”, “Ayet ve Hadisler’in Tefsiri”, “El Uksur’da”, “Berlin Hatıraları” adlı manzumelerini kitap halinde yayınlamıştır. Bu eser *Safahat*’ın *Hatıralar* adlı beşinci kitabını oluşturur (Tansel 1991, s. 81).

Âkif, 1918’de Arapların İstiklal mücadeleleri boşa çıktığı, İslam âleminin çökmeye yüz tuttuğu için kötümser bir havaya bürünürse de İstiklal Savaşı onun ümitlenmesine neden olur; çünkü İslam memleketlerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu mücadeleye devam etmektedir. Türkiye kuvvetlenirse başka İslam memleketlerinin uyanması ve İslam Birliği’nin temini için ön ayak olabilir. Artık Âkif için her şeyden önce Türkiye’nin kendini toparlaması gerekir. İşte bu güçle Âkif, Kuva-yı Milliyecilerin tarafında yer alır. İstanbul’dan ayrılarak 19 Ekim 1920’de Kastamonu’ya gidip Nasrullah Camii’nde ve civardaki kazalarda vaazlar verir. Bu vaazlar o sırada Kastamonu’da yayınlanan *Sebilü’r-Reşad*’ın bu ve sonraki sayılarında yayınlanır. Böylece bu vaazlar Anadolu’nun başka vilayetlerinde de yayılır (Tansel, 1991, ss. 86-89).

Âkif, Millî Mücadele sırasında camilerde verdiği vaazlarla halka ümit vermeye, mücadeleye destek sağlamaya çalışır. Ancak Kurtuluş Savaşı sonunda kurulan yeni Türkiye’nin dayandığı laik esaslar, onun gençliğinden beri bağlandığı idealinin gerçekleşme ümidini kırmıştır. Bu hayal kırıklığı onu içinden çıkılmaz karamsarlıklara düşürmüştür. “Leyla” şiirinde idealinin kayboluşu karşısında geçirdiği buhranlar açıkça görülür. Şairin Mısır’a gitmeden önce yazdığı manzumelerinin sonuncusudur. Ankara’da, 1922’nin Nisan’ında yazılan “bu şiiri kadar, hiçbir şey, bize, onun, ne gibi ruhi ıstıraplar neticesinde Mısır’a gittiğini anlatamaz” (Tansel, 1991, s. 104).

Şarkı bir Mecnun’a, İslam birliği idealini de Leyla’ya benzeten Âkif için bu, “gerçekleşemeyen mefkure”dir. O, Leyla’sına kavuşamayan Mecnun gibidir. Her yer ıssız ve karanlıktır. Etrafı aydınlatabilecek bir damla ışık bile yoktur. Bunun yerine önünü ebedi bir set kapatır. Çıkış yolu yoktur. Bu imkânsızlıklar içinde bunalan Âkif için tek çıkar yol, Mısır olarak görünmektedir.

Âkif bu ruh halleri içinde 1923 yılının mayıs ayında Ankara’dan İstanbul’a döner. Ekim ayında da Abbas Halim Paşa ile Mısır’a gider. Kışı orada geçirir. Hilvan’da iken “Firavun ile Yüzyüze” adlı manzumesini yazar. Bu şiir onun tasvir bakımından en güzel şiirlerinden biridir. Özellikle Firavun’un mummyası ile Nil sahillerinin tasvirlerinin canlılığı dikkati çeker (Tansel, 1991, s. 106).

1923 baharında İstanbul’a dönen Âkif, 1925’te kışı geçirmek üzere tekrar Mısır’a gider. Konusunu İslam tarihinden alan “Vahdet” adlı manzum hikâyesini burada yazar. 12 Ocak 1925’te yayınlanan bu şiirinde mazisi övünülecek hadiselerle dolu

Şark'ın bugünkü halinin onulmaz bir yara olduğunu, özelliği vahdet olan İslam ümmetinin, bugün vahdetten uzaklaşarak ayrılık zehriyle şaşırılmış bir vaziyette olduğu düşüncesini işler.

Şair Mısır'a gitmeden önce de bu tür fikirlerini eserlerinde ele almıştır. "Vahdet"te bunlara pek az yer vermiştir. Manzumenin sonuna eklediği on satırı beğenmediğini söylediği Âkif'in artık bu konularda söyleyecek bir sözünün kalmadığı âşikârdır. Âkif tereddütler, ruh buhranları içinde sarsıldığı bu yıllarda çok az eser verebilmiştir. Esasen bu duraklama 1922'den beri dikkati çeker. 1925'e kadar çeviri dışında pek az eser yazabilmiştir (Tansel, 1991, ss. 107-108).

Mehmet Âkif 1923-1925 yılları arasında kışları Mısır'da, baharlarda da İstanbul'da yaşamaktayken, 1926 yılından 1936'ya kadar Mısır'a bu defa on yıl kalmıştır. Kahire'ye uzak Hilvan'da yaşayan Âkif, Camiatü'l-Mısıryye Darülfünunu'nda Türk Dili ve Edebiyatı derslerini vermek üzere görevlendirildiğinde haftada iki gün Kahire'ye gitmiştir. Hilvan'da inziva hayatı yaşayan Âkif, Kahire'ye ders dışında bir camide Kur'an okuyan Şeyh Rıfat'ı dinlemek için de gider. "Kahire'de benim arayacağım şey Rıfat'tan ibarettir." diyen Âkif, Asım Şakir'e gönderdiği mektupta bu konudan uzun uzun bahsetmiş; inzivayı pek sevdiğini, sabah akşam evinin kumluk avlusunda gezindiğini yazmıştır. Bu inzivanın şu şekilde yararlı tarafları da vardır;

(...)Mısır'a hariçten gelen Rumlar, Yahudiler, Ermeniler, İtalyanlar, Moskoflar bidayette yüz kuruşa sahip değilken şimdi müthiş sermaye eshabı olmuşlar. Her biri memlekete hâkim vaziyette bulunuyor! Mesela bizim taraflardan gelen birtakım hemşerilerimiz var ki neuzubillah denir. Benim Halvan itikâfına zannediyorum ki bu hazin manzaraları görmemek isteşimin de büyük bir yardımı oluyor... 2 Mart 341 (Tansel, 1991, s. 122).

Hilvan'daki evinden ders dışında ya bir misafiri gezdirmek ya da bir davete katılmak için çıkan Âkif, hemen evine kaçmanın yollarını arar. Mithat Cemal'e göre o, İstanbul'dayken evinden çıkmak istemezken artık isterse aylarca çıkamayabileceği bir evde yaşamaktadır: "Fakat, onun dediği ev pencerelerinden hilal görünen evdir ve onun dediği hilal kozmografyanın değıldir. Bu evden ha çıkmış ha çıkmamış. İçinde de bir vatan yoktur, dışında da. Ama, ne de olsa, Hilvan'da Mısırın başka her yerinden daha az muzdarip. Çünkü Hilvan'da şehir bitiyor" (1986, s. 128). Tansel'e göre Âkif'in Hilvan'daki hayatını az sayıdaki mektupları ile buradayken yazdığı şiirlerle aydınlatmak mümkündür (1991, s. 121). Mithat Cemal ise bu mektuplardan hareketle şu değerlendirmeleri yapar:

...Bir nevi sılaya gitmek'ti. Fakat o, artık hastadır; ve hastalığı vatanından uzaklığını artırıyor. Ne aldığı, ne yazdığı mektuplar ona, bizimle beraber yaşadığı hayalini artık veremiyor. Artık Kahire sokaklarında vatanını arıyor ve dersine gitmek için Kahire'ye indikçe her defasında Şekerci Hacı Bekir'in acentesine uğruyor. Dükkânda acente ile

biraz konuşuyor; sonra, onunla saatlerce karşı karşıya susuyor. Burası onun, on sekiz milyon Türk'le görüştüğü yerdir. Bu Hacı Bekir kutuları, bu güzel Türkçe, bu dükkân “vatan”dır. Fakat ‘vatansızlık’ sokakta onu bekliyor (1986, s. 131).

Âkif'in sıra hasreti Mısır'da “Denizyolları” idaresinin o tarihlerde, İskenderiye hattına işleyen Ege vapurunda hekim olarak çalışan şair Hüseyin Suad'la konuşurken satırlara şöyle akseder:

Artan hastalığıyla dermansız vücudunu kalın bastonuna yükleyerek, bir gün, bu dükkândan o “vatansız sokağa” çıkınca Hüseyin Suad'la karşılaşılıyor. Bir derdini bir ferde 63 sene söylememişler, bu sefer dayanamıyor:

- Bu iklim insanı kemiriyor!

Diyor. Hüseyin Suad:

- Niçin İstanbul'a kalkıp gelmiyorsun?

Diye soruyor ve bunu o kadar tabii sesle soruyor ki “İstanbul'a gelmek” birdenbire tabiileşiyor, çakan bir şimşek kadar birdenbire!

Âkif'in gözleri parlıyor (Mithat Cemal, 1986, s. 131).

Âkif'e 1923'ten beri en fazla ilgiyi Abbas Halim Paşa göstermiş, onun ölümünden sonra da kızı Emine Abbas Halim ve kardeşi Sait Halim Paşa'nın oğlu Halim Bey ilgilenmişlerdir. Bu ilgi 1936'da İstanbul'a gelince de devam etmiştir (Yetiş, 2006, ss. 35-36). Âkif, Mısır'da insanların her gün artan hürmetlerini de görmüştür. Onu, kendine denk olarak misafir eden Prens Abbas Halim, Âkif'in gıyabında Fuat Şemsi'ye şöyle demiştir: “Âkif, ne zaman olsa bir Abbas Halim bulur; fakat ben bir Âkif bulamam. O, benim için bir talihtir” (Mithat Cemal, 1986, s. 126). Âkif, Mısır'da kendini öldüren hastalığa yakalanır. Prenses Emine Abbas Halim ona İstanbul'un en iyi hastanelerinde bakılabileceğini söyleyince Âkif, İstanbul'a gidince hastaneye gitmesine gerek olmadığını, oradaki üç kızının kendisine bakacağını belirtir. Genç prensesin babası yaşındaki şaire cevabı şöyledir: “Yanlış söylüyorsunuz, sizin dört kızınız vardır!” (Mithat Cemal, 1986, s. 127).

Âkif İstanbul'a döndükten sonra Nişantaşı'nda Doktor İbrahim Güçer'in “Teşvikiye Sağlık Evi”nde tedavi edilmiş bu sırada prensesin maddi ve manevi desteklerini görmüştür. Âkif İstanbul'da vapurdan inince Prenses Emine Abbas onu Maçka'daki evine getirir. Orada üç dört gün kaldıktan sonra “Teşvikiye Sağlık Evi”nde tedavisine başlanır. En iyi doktorların tedavi ettiği Âkif'in ziyaretçileri de eksik olmaz. Tedavisi imkânsız hale gelen hastalığı, Mısır'da uzun zaman yaşayanların yakalandığı sirozdur. Sağlık evinde bir ay kalan Âkif oradan Mısır Apartmanı'na taşınır. Prof. Dr. Burhanettin Tuyan'ın gözetiminde tedavi edilir. Bir süre sonra Prens Halim Bey'in Alemdağı'ndaki Baltacı Çiftliği'ne götürülür. Tedavisine orada devam edilir. On beş günde bir karnında biriken suları aldırarak için İstanbul'a iner. Her türlü ihtiyacı Prens Halim Bey tarafından karşılanır.

Mithat Cemal onun rahat etmek isteseydi Mısır'dan iyi bir yer bulamayacağı kanaatindedir. Su, ışık, sıcak, serin... İstanbul'da bıraktığı bu itaatsiz şeylerin Hilvan'daki Kasır'da onun bir düğmeye basmasını, renk renk yemeklerin siyah uşakların ellerinde onun acıkmasını beklediklerini söyler (1986, s. 127). Onun tek amacı yalnız yaşamak değildir. Onu en çok üzen şey vatanından uzakta yalnız yaşamaktır.

2.1. Mehmet Âkif'in Mısır'daki Edebi Faaliyetleri

Mehmet Âkif Hilvan'da bulunduğu sürede edebi faaliyetlerini sürdürmüştür. Orada yazdığı manzumeler daha öncekilerden çok başkadır. Bunlarda öncekilerde olduğu gibi sosyal konular yer almaz. Bunun nedeni yaşadığı münzevi hayatı ve çevre düşünülürse kolay anlaşılır. Çünkü o, çevresiyle ilgisini kesmiş, kendi içine kapanmıştır. Öte yandan daha önceki şiirlerinde yer alan ayet ve hadislerin tefsirini konu edinmemiştir. Dini-didaktik manzumeler, yerini dini-lirik şiirlere bırakmıştır. Âkif bu tür şiirlerini, Mısır'da, İstanbul'a dönmek veya dönmek konusunda tereddütler geçirdiği, dönmeye karar vermek üzere olduğu; ümitsizliğe düşmekle beraber, ümitlerini azimle kuvvetlendirmeye çalıştığı 1926 yılında yazmıştır. "Gece", "Hicran", "Secde" başlıklı üç şiiri, aynı zamanda 5, 10, 15 Ocak 1926 tarihlerinde *Sebilü'r-Reşad*'da yayınlanmıştır. Âkif aynı konuyu işlediği bu üç şiirinde vahdet-i vücud felsefesini şiirleştirmiş, mistik şahsiyete bürünmüştür. Önceki dini manzumelerinden farklı olarak bunlarda Tanrı'nın varlığı hakkında metafizik düşünce ve şüphelere bile yer verdiği dikkati çeker. Âkif birbiri ardı sıra yayımladığı bu üç şiirinden başka bu tarzda şiir yazmamıştır. Bu dini-lirik manzumeler, onun, içinde bulunduğu ıstıraptan kurtulmak için maddi varlığından uzaklaşmaya çalıştığını, mistik bir şahsiyete büründüğünü ortaya koymaktadır. Âkif'in bu üç şiirinden başka "Hüsam Efendi Hoca" adlı, konusunu Abdülhamit devrinden alan on beyitlik manzum hikâyesi vardır. Eser 4 Şubat 1926'da Hilvan'da iken *Sebilü'r-Reşad*'da yayınlanmıştır (Tansel, 1991, ss. 124-125, 129).

Âkif, Mısır'a yerleştikten sonra Ocak 1926-28 Ağustos 1928 tarihleri arasında bir susma devresi geçirir. Bu yüzden bu iki yılda yaşadıklarına, ruhi durumuna dair bilgi edinilememiştir. Mektup da yazmamıştır. 28 Ağustos 1928 tarihinde Hz. Muhammed'in doğumundan ölümüne kadar geçen hayatını hikâyeleştirdiği "Bir Gece" adlı bir şiir yazmıştır. Eşref Edib'in *Safahat*'ı yeniden bastırması üzerine bir kıt'a kaleme almıştır. Hamisi Abbas Halim Paşa'ya "Bir Arıza" başlıklı Hilvan'dan yolladığı 1 Ağustos 1929 tarihli mektubu vardır ki, bu, mizahi şiirlerinin en başarılı örneklerinden sayılabilir. İstanbul yazlarını dile getirdiği bu şiirinde Âkif, onu anlamayanlara karşı bir ta'rizde de bulunmuştur. Onun 1930'da "Ne Eser Ne de Semer" (21 Mart 1930) ile "Derviş Ahmed" (1 Eylül 1930) adlı iki mizahi şiiri yayınlanmıştır (Tansel, 1991, ss. 131-133). Âkif bazı yıllarda, 1908'de yirmi, 1909'da on dört şiir, telif tercüme birçok makale yayımlarken, Mısır'da geçen yıllarında eskisi kadar verimli olamamıştır. 9 Nisan 1932 tarihli

mektubunda, son yıllarda çok okuduğundan bahisle, gönlünün haraplığını, zihninin perişanlığını, elinin hiçbir işe varmadığını yazar. Bir başka mektubunda da "...hiçbir inşirah hissetmiyorum. Bütün ruhum, bütün maneviyatım harap. Hele üç beş gündür, beynim herc-ü merc içinde..." demektedir. Bu ruh halleri içinde bulunan şairin eskisi gibi dini-didaktik eserler verememesi çok tabiidir. Mizahi şiirler yazması da bu zamanlara rastlar. 1926-1931 yıllarına ait sekiz şiirinden üçünün mizahi olması, onun geçirdiği ruh buhranlarıyla, tereddütlerle açıklanabilir.

Âkif mizahi şiirlerinden sonra, çocukluk hatıralarından birini, "Sait Paşa İmamı" adıyla hikâyeleştirmiştir (Hilvan 15 Haziran 1931). Burada bahsedilen şiirlerini bir araya getirerek 1933 yılında Matbaatü'ş-Şebab'da bastırmıştır. *VII. Safahat*'i teşkil eden 1918-1933 yıllarına ait, birçoğu daha önce yayınlanmış kırk iki şiiri içine alan bu kitaba *Gölgeler* adını vermiştir.

Âkif, 23 Haziran 1935 tarihli mektubunda Abbas Halim Paşa'nın Hilvan'da kışı geçirdiği yıllar münasebetiyle kaleme alınan "Kasr-ı Gülşen" adlı bir şiirinden bahseder. Prens'in ölümünden sonra villaya sakinleri tarafından bu ad verilmiştir. Âkif bu villanın önünden geçerken on -on iki yıl önce, Paşa ile geçirdiği dostluk saatlerini tekrar yaşar, duyduğu üzüntüyü ifade eder (Tansel, 1991, s. 140).

2.2. Mehmet Âkif'in Röportajlarında Mısır'a Dair Görüşleri

Mısır'da bulunduğu on bir yılda İstanbul'dan uzakta olduğu için unutulduğunu düşünen Âkif, kendisini hastane odasında ziyaret edenlerin çok sayıda olduğunu görünce memnun olur. Özellikle gazetecilerle konuşmalarında merak edilen husus, Mısır'da geçirdiği günlere dairdir.

Gazeteci Kandemir *Yedigün*'de (1.7.1936) yayınlanan "Mehmet Âkif'le Konuşmalar" başlıklı yazısında "Özledin mi bizi üstat?" sorusuna, "Mısır'dan üç gecede geldim... Bu üç gece, otuz asır kadar uzun sürdü... Orada on bir yıl kaldım... Fakat bir an oldu ki, on bir gün kalsaydım, çıldırırdım..." (Yücebaş, 1958, s. 76) şeklindeki cevabı onun Mısır'da içinde bulunduğu durumu özetler. Konuşmanın devamında Âkif, hasretin çok acı olduğundan, vapurdan çıkar çıkmaz yatağa düştüğü için hiçbir şeyi göremediğinden, cennet gibi yurdunda olduğu için şükrettiğinden ve hastalığından bahsederken Mısır'la ilgili merak edilen hususlarda da bilgi verir. Mısır'da nasıl vakit geçirdiği sorulunca, Kahire'nin yirmi beş kilometre güneyinde sakin ve asude bir köşe olan Helvan'da oturduğunu, tabiatı münzevi bir adam olduğu için gürültüyü sevmeyişini, Darülfünun işi çıkıncaya kadar Helvan'da yaşadığını, son zamanlarda Kahire'ye indiğini anlatır. "Mısır'ı sevdiniz mi?" sorusuna da, güzel tarafları olduğunu, sıcağın sürekli olmadığını, evlerin ona göre yapıldığını belirttiikten sonra sözü hemen İstanbul'a getirir. Bir yaz günü, doğup büyüdüğü, bütün dostlarının yaşadığı İstanbul'u, özellikle de Boğaz'ı hatırlar (Yücebaş, 1958, ss. 76-78).

Niyazi Acun da 1936 yılında *Yarım Ay*'da yayınlanan "Mehmet Âkif'in yanında" başlıklı yazısında Teşvikiye Sağlıkkevi'nde yatan Âkif'i ziyarete gittiğinden, röportaj yapmasına güç bela izin aldığından söz ettikten sonra, konuyu Mısır'a getirir. Mısır matbuatı, masanın üzerinde duran *Yarım Ay* mecmuası ile gündeme gelir. Eline dergiyi alan Âkif, Mısır matbuatında böyle güzel ve temiz mecmuaların olmadığından bahseder. Oradaki neşriyatın bir kısmının, ticaret amacıyla Mısır'a gelmiş İngilizlerin elinde olmasına rağmen durumu şaşkıncı bulduğunu söyler. Acun'un Âkif'e sorduğu sorular büyük ölçüde Mısır'la ilgilidir. Mısır'ın o yıllardaki basın ve edebiyat hayatına dair açıklayıcı ve ilginç bilgiler içeren bu röportaj çok önemlidir (Yücebaş, 1958, ss. 81-83).

Âkif Mısır'dan İstanbul'a döndükten sonra, orada yakalandığı çaresiz hastalık yüzünden bir daha oraya gitmemeye karar vermiş; vatandan uzak olunca ilhamının da kaybolduğunun farkına varmıştır. Zira Mısır yılları onun edebi yönden verimsiz olduğu yıllardır.

Sonuç

Mehmet Âkif görev icabı birçok şehir ve ülkeye seyahat etmiştir. Mısır dışındakiler kısa süreli görevlendirmelerle gerçekleşen seyahatlerdir. Her biri onun üzerinde izler bırakmış, manzumelerine konu olmuştur.

Mehmet Âkif yaşamının on bir yılını Mısır'da geçirmiştir. 1923-1925 yılları arasında sadece kış aylarını geçirdiği Mısır'a, 1926-1936 yılları arasında ailesiyle birlikte yerleşmiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin dayandığı laik esaslarla Âkif'in gençliğinden beri peşinden koştuğu İslam birliği idealinin gerçekleşmeyeceğini anlaması, onu ikinci kez kabul etmeyen TBMM'nden ayrılarak Mısır'a gitmesine neden olmuştur. Prens Abbas Halim Paşa'nın himayelerinde Kahire'nin güneyindeki Hilvan'da münzevi bir hayat yaşayan Âkif, bir süre sonra Kahire'deki üniversiteye hoca olarak atanınca haftada iki gün Hilvan'dan uzaklaşmıştır.

Âkif Mısır'a daimî olarak yerleşince ailesini de beraberinde götürmüştü; orada güzel günler geçirmiş; hürmet görmüştü. Ancak Mısır'da uzun süre yaşayan yabancıların yakalandıkları hastalığa yakalanınca vatanında ölmek istediği için İstanbul'a dönmek suretiyle Mısır'dan ayrılmıştır. Mısır yılları vatan hasretiyle geçmiş, bazı zamanlar ruhi bunalımlara neden olmuştur. Edebi yönden bu yılların öncekilerle karşılaştırıldığında pek verimli olduğu söylenemez. Eşe dosta yazılan mektuplar ve birkaç şiirden öteye gidemeyen edebî faaliyeti, velud bir şair olan Mehmet Âkif ve sevenleri için kayıp yıllar olarak değerlendirilebilir. Münzevi bir hayat sürmesi, onu sosyal çevreden ve sorunlardan uzaklaştırmış, dolayısıyla İstanbul ve Ankara'da yaşadığı zaman verdiği eserlerde ele aldığı konular itibariyle farklılıklar oluşturmuştur. Dini-didaktik şiir anlayışından uzaklaşarak dini-lirik şiirler yazmaya başlamıştır. Dolayısıyla Mısır yılları onun mizacı, sağlığı, hayata bakışı ve eserleri üzerinde zaman zaman olumsuz etkiler

yapmıştır. Hamisi Abbas Halim Paşa'yı kaybetmesi, sonunda kendinin hastalığa yakalanması ve bunlara eklenen vatan hasreti onun hayatında sınımlanacak bir liman olan Mısır'dan ayrılmasına neden olmuştur.

Kaynakça

- Duymaz, R. (2011). Mehmet Âkif Ersoy'un Edirne Yılları. M. İ. Uzun (Ed.), *Mehmed Âkif Ersoy İstiklal Marşı'nın Kabulünün 90. ve Âkif'in Ölümünün 75. Yılı Anısına*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kon, K. (2011). Yeni Bilgiler Işığında Mehmet Âkif'in Almanya Seyahati. M. İ. Uzun (Ed.), *Mehmed Âkif Ersoy İstiklal Marşı'nın Kabulünün 90. ve Âkif'in Ölümünün 75. Yılı Anısına*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Mithat Cemal (1986). *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tansel, F. A. (1991). *Mehmed Âkif, Hayatı ve Eserleri* (3. bs.). İstanbul: Mehmet Âkif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları I.
- Yetiş, K. (2006). *Bir Mustarip Mehmet Âkif Ersoy*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yücebaş, H. (1958). *Bütün Cepheleriyle Mehmet Âkif*. İstanbul: Dizerkonca Matbaası.

